

3h

35

Niet minder mooi is zijne Willem Tell-vertolking. Zijn machtig geluid past zoo goed voor dezen volksheld. Maar hoe weet hij dit machtige geluid te gebruiken in de scène, als Tell afscheid neemt van zijn zoon Gemmy! Er zijn dan weinige oogen in de zaal en op het tooneel, die droog blijven!

Orelio's Mephistofeles, de muzikale »Geist der stets verneint'', uit Gounod's Faust, is terecht populair. Deze geestig-muzikale duivel maakt met zijne coupletten van »het Gouden Kalf'' en de sarcastische serenade altijd furore. Maar ook de tooneelen met Faust en die, waarin hij solt met »Dame Martha'', zijn prachtig.

Zijne opvatting van den steeds door het noodlot vergezelden Vliegende Hollander is beroemd. Jammer genoeg, waren we in de laatste jaren niet in de gelegenheid, deze partij van hem te hooren. Hopen we, dat we daarvoor spoedig weer in de gelegenheid gesteld worden.

In het nu begonnen seizoen wordt Wagner's heerlijk werk: Die Meistersinger von Nürnberg'' door de Nederlandsche Opera opgevoerd; Orelio zal daarin de Hans Sachs-partij zingen. Wie koestert niet de grootste verwachtingen, zulk een figuur door zulk een Meester-Zanger te hooren weergeven?

Intusschen heeft de eerste opvoering van de »Meesterzinger'' in October plaats gehad en onze verwachtingen zijn niet beschaamd geworden. Hoe gaarne zou ik hier uitvoerig willen zijn om op al het mooie en hooge te wijzen, wat Orelio in de uitbeelding dezer partij gegeven heeft — maar genoeg hiervan; — hij was de echte, edele Sachs.

Dit is in groote trekken het uiterlijk beeld van onzen populairen kunstenaar en nu bevangt me een groote lust om ook het gordijn op te lichten van zijn innerlijk leven; wat hij doet en zegt als hij thuis is bij zijne vrouw en enkele intieme vrienden, zijn oordeel over kunst en kunstinstellingen; maar ik kan hier niet toe overgaan, omdat ik bij 't lezen van zulke onbescheidenheden me altijd erger over onthullingen, die feitelijk niet voor 't algemeen bestemd waren.

Alleen dit: komt men hem als vriend bezoeken, dan is hij een joviaal gastheer en een aangenaam prater. In de meeste onderwerpen stelt hij belang. Het liefste na zijn eigen kunst is hem schilderkunst. Met vuur kan hij hierover spreken en hij gaat alles op dit gebied zien.

Maar het allerliefst is hem de vrije natuur, waar geen theater-lucht waait en geen schminck-lucht hangt. Daar is het heerlijk met hem te wandelen en naar hem te luisteren; te luisteren naar de belangwekkende verhalen uit zijn veelbewogen kunstenaarsleven of hem zijn oordeel te hooren uitspreken over menschen en dingen.

Dan spreekt hij ook zijne liefste wenschen uit, waaronder een bijna is vervuld: hij laat in het mooie dorp Vught bij den Bosch een buitenverblijf bouwen, waar hij met zijne familie zijne vacantes gaat doorbrengen om naar hartelust van het buitenleven te kunnen genieten.

En nu ten slotte nog dit: Orelio, die gedurende het seizoen bijna alle avonden zingt, hetzij in de opera of op een concert, studeert toch alle dagen minstens een uur. Vele jonge kunstenaars die meestal een voorbeeld aan groote mannen nemen, maar alleen hun uiterlijk leven kennen, meenen wel eens, dat gave en talent voldoende zijn; laat onze Orelio hun den weg wijzen: deze was begaafd met alle talenten die voor zijn loopbaan noodig waren, maar zijn werkkraft heeft hem gemaakt tot den beroemden kunstenaar, waarop de geheele Nederlandsche kunstwereld trotsch is.



34.
35.



OOR toevallige omstandigheden was ik te land gekomen in de zaaltjes van de vereeniging »Oost en West,” alwaar eene tentoonstelling georganiseerd was van Oost-Indische wapens. Ik gevoelde mij in het eerst vreemd op dat exotische eilandje, dat als eene eruptieve formatie is komen opduiken uit de zoo deftige Haagsche samenleving; maar weldra was ik er thuis, dank zij de beminnelijke bewoners, die ik in die gewesten ontmoette.

Het is misschien niet overbodig, oningewijden wat nader in te lichten omtrent de vereeniging »Oost en West.” Weet dan, dat zij zich ten doel stelt iets goeds te doen, wat uit ter aard reeds eene uitstekende aanbeveling is voor hen, die er nader kennis mede willen maken. Wat zij dan wel beoogt? Haar taak is zeer omvangrijk, ik bepaal mij tot het vermelden van het voor mij belangrijkste en voor de rest verwijs ik naar de circulaire, waarin de vereeniging haar doel en werkring uiteenzet.

Dat belangrijkste voor mij is het bevorderen der ontwikkeling van Indische nijverheid en kunstnijverheid en wel bepaaldelijk de kunstnijverheid.

In verband daarmee worden tentoonstellingen georganiseerd, opdat het Hollandsche publiek kennis kan maken met de kunstproducten van de landen van over de zee, wat de beste wijze is om sympathie te doen ontstaan voor de bewoners van daar ginds, van wie de meesten weinig meer afweten, dan dat zij donker van gelaatskleur zijn, dat het in de Oost, waar zij wonen warm is, en dat er een gedeelte



Fig. A.

van »Atjeh» heet. Het is dus maar al te wel een gewoon verschijnsel, dat de meeste menschen, en hiermede bedoel ik beschaafde, welopgevoede lieden, bereisde menschen, die stierengevechten zagen in Sevilla en rendieren in Lapland, dat hunne kennis van Indië en van hetgeen daar op kunstgebied is voortgebracht en voortgebracht wordt, gewoon weg »rudis» is.

En toch wij leven in een tijd, dat de belangstelling voor alles wat kunst is, voortdurend wordt opgewekt; de tijden van volslagen vandalisme zijn wij goddank te boven, en het begrip wint veld, dat wij zooveel mogelijk den totalen ondergang moeten verhoeden van het kunstleven uit vroeger dagen, zooveel mogelijk alles wat daarmede in verband staat van den ondergang moeten redden, hetzij door het stutten van het oude, hetzij door het in beeld laten brengen van hetgeen niet meer te stutten is.

Wat nu gedaan kan worden is van onberekenbaar nut voor hen, die na ons komen en dit geldt ook voor Indië, waar de kunstschaten langzaam zullen verdwijnen, ook al door de bijzondere lucht en weersgesteldheid van die gewesten, waardoor belangrijk materiaal voor de cultuurgeschiedenis van een zoo belangrijk volk als het Indonesische verloren zal gaan.



Fig. B.

Voor ik tot de bespreking zal overgaan van mijn eigenlijk onderwerp, wil ik even eenige aanhalingen doen uit de »History of Java» van Raffles, dat zoo merkwaardige boek van een zoo bijzonder man; het is eene vertaling uit een Javaansch geschrift.

»De Hollanders, zeggen zij (de Javanen), overtreffen de Javanen, in zooverre dat zij knappe koppen hebben, zij zijn berekend en zijn beter ervaren in staatkunde; maar zij zijn koud van hart (ongevoelig); de Javanen zijn arme eenvoudige wezens; maar zij hebben hun land lief en zullen dat nimmer verlaten; hunne harten gloeien en branden dikwerf.»

En iets verder eene aanhaling uit het volksboek de Raja-kapa-kapa. »Elk man van stand is verplicht goed thuis te zijn in de oude geschiedenis en al de tjirita van zijn land te hebben gelezen; ten eerste de verschillende Ráma, de B'rata Yúddha ¹⁾, Ardjuna Widgaja, Bima súti; ten tweede, de verschillende verhalen van Panji; ten derde, de Djúgúl muda, Pralámbang en Djága Langkára. Verder moet hij er al de verschillende melodieën van kennen, alsook het bespelen van de gámelan; hij moet op de hoogte zijn van de jaartellingen, de Sangkála begrijpen en de Káwi taal ²⁾ verstaan, en ten slotte ervaren zijn in het schilderen, houtsnijden, de ijzerbewerking, de goudsmeekunst, het maken van muziekinstrumenten, van krisscheeden, letterkundige opstellen kunnen schrijven, de naald weten te gebruiken, het jûweliersvak verstaan, alsook bekwaam zijn in het vergulden. Hij moet tevens ook een goed ruiter zijn, met olifanten kunnen omgaan, en den moed hebben alle slechte mannen te verdelen, en alle vrouwen van losbandige zeden te verjagen.» Het blijkt dus, dat een man van stand op Java aan grootere verplichtingen heeft te voldoen dan bij ons, waar men met hoofsche manieren, een net pakje, en eene zekere lenigheid in de

¹⁾ De B'rata Yúddha (spr. uit joedá), is de naam van de Javaansche vertolking en bewerking van het oude en beroemde Kawi-gedicht de Bharata Yuddha. In de Verh. v. h. Batav. Gen. v. K. en W. Deel XXVII en XXVIII, komt eene critische uitgave voor van de B'rata Yuddha van A. B. Cohen Stuart, met eene vertaling, eene voorrede en inleiding. In de B'rata Yuddha wordt de strijd bezongen, die eeuwen geleden in Noord-Indië werd gevoerd om het bezit van het Rijk en de stad Hartinápúra. Naar de voorstelling van den Javaan is die oorlog op Java gevoerd. De helden bekleedden vaste plaatsen in de stamlijsten der tegenwoordige vorstenhuizen; de geheele adel telt hen onder zijne voorouders; de B. Y. is voor den Javaan een wezenlijk deel van zijne vaderlandsche geschiedenis, en is het onderwerp van de geliefkoosde wajangvertooningen.

²⁾ Kawi is de gewone naam voor het oud-Javaansch. Raffles begon met behulp der inlanders kennis te nemen van het oud-Javaansch (zie History of Java). De ware beoefening der Kawi-taal begint met Kern's Kawi-studiën (1871). Kern gaf den tekst en de vertaling van Zang I en II van het aloude en beroemde gedicht Ardjuna Widgaja (Arjuna Wiwáha) dit is Ardjuna's bruiloft.

halsspieren al een heel eind komt, en men er maar voor moet zorgen zijn stand op te houden door middel van een wandelstok met gouden knop of door middel van een wapen met ontelbare kwartieren. Het is ook al weer waar, dat de Javaan, die aan al de eischen van de Raja kapu kapu voldoet, wel met een lantaarntje te zoeken zullen zijn; maar wat ons genoeg doet, is te kunnen constateeren hoe hoog het ambacht bij den Javaan in eere stond, en dat dit nog wel door vorstelijke personen beoefend wordt, daarvan hebben wij de bewijzen gezien. Verscheidene dagen had ik het genoeg te toeven op de tentoonstelling; kwam er dan een bezoeker, dan interesseerde het mij ook wat zij zeiden en welke opmerkingen zij maakten. Zoo zag ik op zekeren dag een zeldzame verschijning van eene jonge slanke dame, die door een kenner van Indische wapens rondgeleid werd. »Kijk», hoorde ik een mannenstem zeggen. »hiermede snellen de Dajakkers; zooals u ziet is het zwaard op de platte zijde van boven hol, van onderen bol, het vergemakkelijkt het afhouden van het hoofd, en met dit mesje worden de koppen verder schoongemaakt om ze beter te kunnen bewaren.» »Hoe verschrikkelijk», zei nu eene zangerige stem, zoo zacht en melodius alsof die uit Zweden kwam; »maar hoe mooi» liet zij er op volgen. Ik keek om, zij bewonderde het vlechtwerk van rotan om de scheede van

den koppensneller en het houtsneëwerk van het heft. Het was alsof zij met dat »hoe mooi», de eigenaardige manie van de Dajakkers wilde vergoelijken, alsof zij wilde zeggen: »nu ja, zij snellen wel koppen, maar kijk eens hoe mooi zij kunnen werken, laten wij daar vooral op letten, en niet alleen denken aan het gebruik, dat er van die mooie dingen gemaakt wordt. Neen, waarlijk, die Indische wapens zijn zoo verschrikkelijk niet, integendeel zij zijn mooi en hoogst interessant in menig opzicht; eene collectie als tentoongesteld was in de lokalen van Oost en West,

stelde ons tevens in de gelegenheid een blik te slaan op de Indische kunstnijverheid, die daar door menigen tak vertegenwoordigd was. Het wapen toch is voor den bewoner van onzen Indischen Archipel zijn trouwste vriend, die hem in het uur van gevaar steeds ter zijde staat, het is hem onontbeerlijk geworden en zelfs onder de meest vredelievende omstandigheden laat hij zich niet van hem scheiden. Zijn wapen is hem misschien nog liever dan zijne vrouw, en wanneer het hem mogelijk is zal hij dit smukken en versieren en daardoor doen uitkomen hoezeer hij het waardeert en lief heeft. De kris bijvoorbeeld is voor den Javaan een onontbeerlijk kleedingstuk geworden, zij is voor hem tevens ook de tolk zijner gevoelens ten opzichte van vreemdelingen, en naar gelang hij zijn kris draagt, drukt hij daar ook mede zijne achting, of zijne al of niet vriendschappelijke bedoelingen uit. Tot het oude krijgscostuum van den Javaan behoorden drie krissen, één gedragen ter rechter, één ter linkerzijde en één van achteren in den gordel gestoken; de eerste was het eigendom van den krijgsman, de tweede het erfstuk van zijne familie en de derde was een huwelijksgegeschenk van den vader zijner bruid.

Voor de hofkleeding is slechts een kris noodig, die rechts gedragen wordt, het mes ter linkerzijde is een wédung of hakmes. Wanneer een beschaafde Javaan de woning van een vreemde binnentreedt, schuift hij de kris van den rug naar de linkerzijde, op die wijze, dat het onderste gedeelte der scheede van voren zichtbaar is, en de greep onder den linkerarm verborgen blijft. Een Javaan van rang hoorde ik eens in Holland tegen een onbescheiden Europeaan zeggen: »de Javaan draagt de kris evenals u een hoed draagt,» en tegelijk gaf hij daarmede een lesje in de beleefdheid aan den Europeaan, die zich in de woning van een ander, het hoofd gedekt hield met een hoed.

Allereerst moeten wij nu eens nader kennis maken met de kris, een der wapenen die vooral op de tentoonstelling vertegenwoordigd waren naast Sumatraapsche wapens en andere van Borneo. Men onderscheidt twee hoofdtypen bij de krissen: de slangenvormige of gebogen krissen, de kris mēngkēloeng, en de rechthoekige of kēris loeroes; van



Fig. C.



Fig. D.

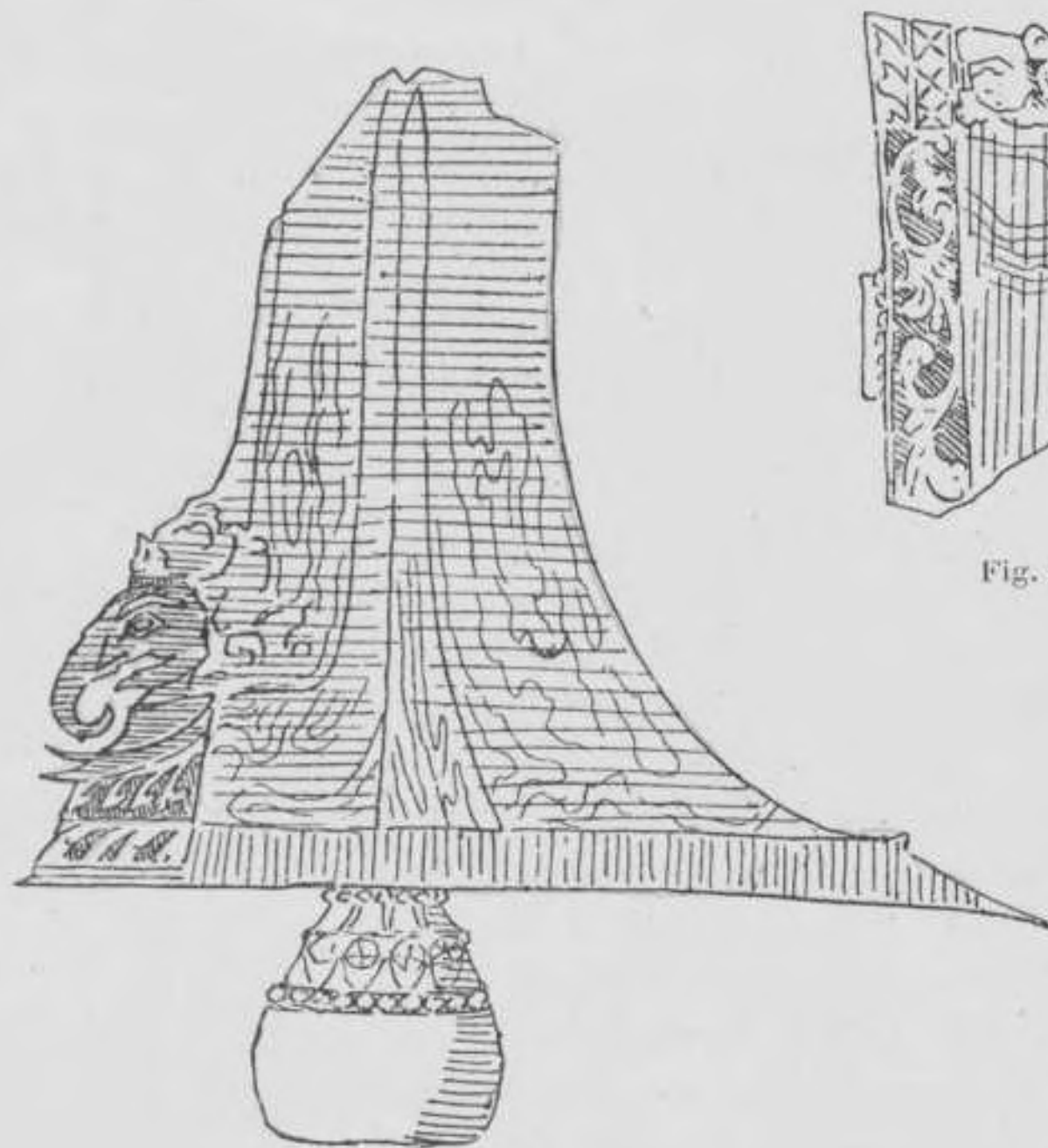


Fig. 2.



Fig. 3.

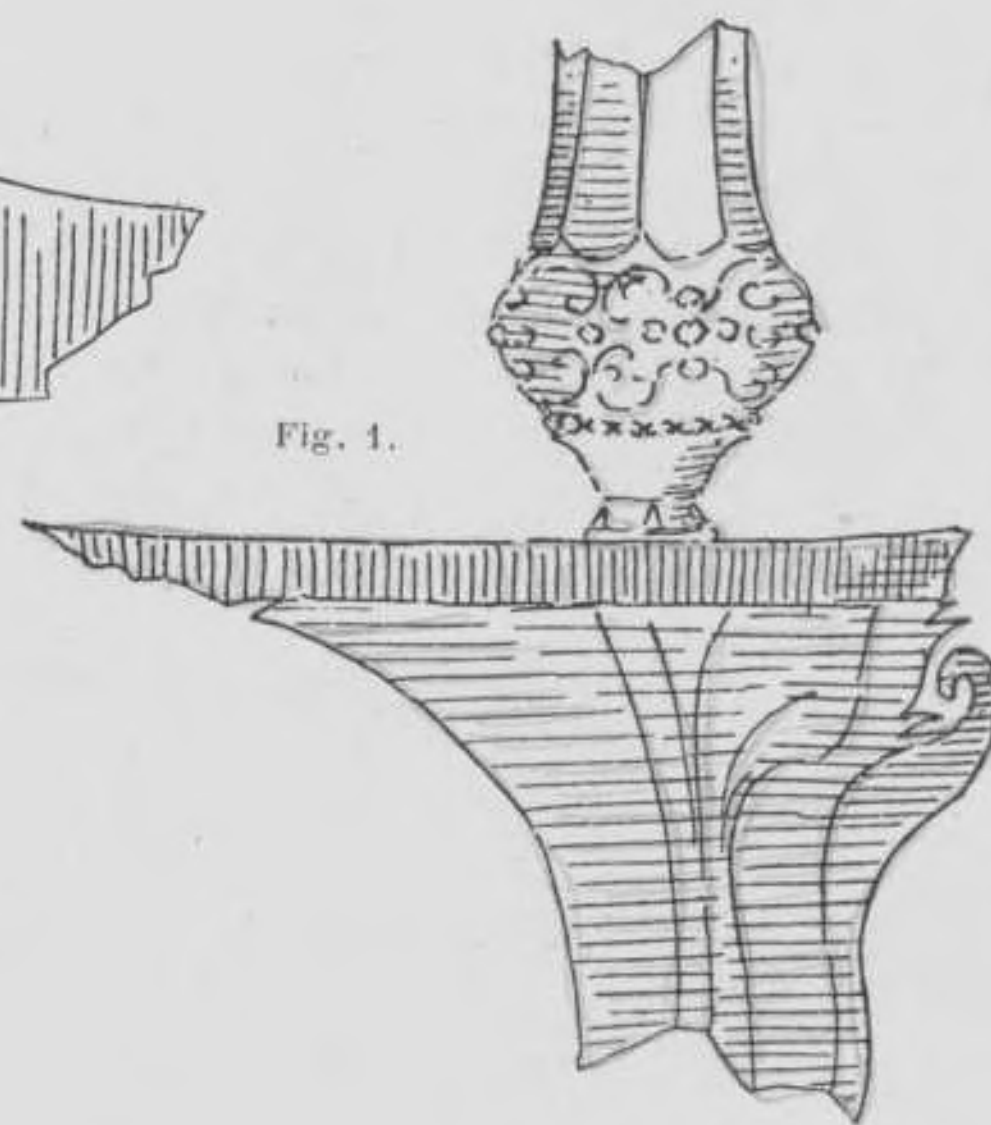


Fig. 1.



Fig. p.



Fig. 6.

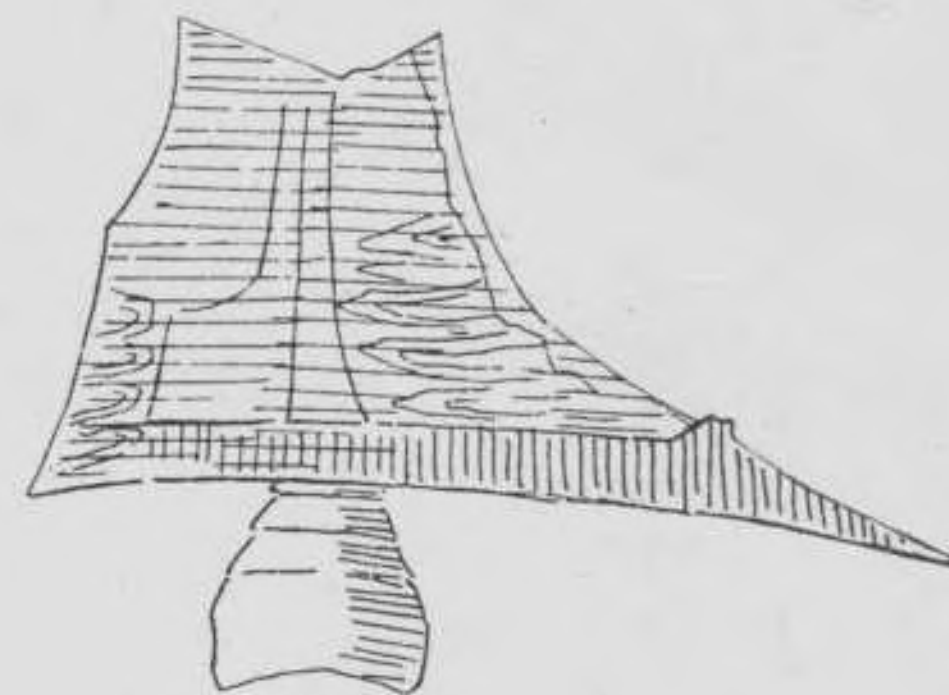


Fig. o.

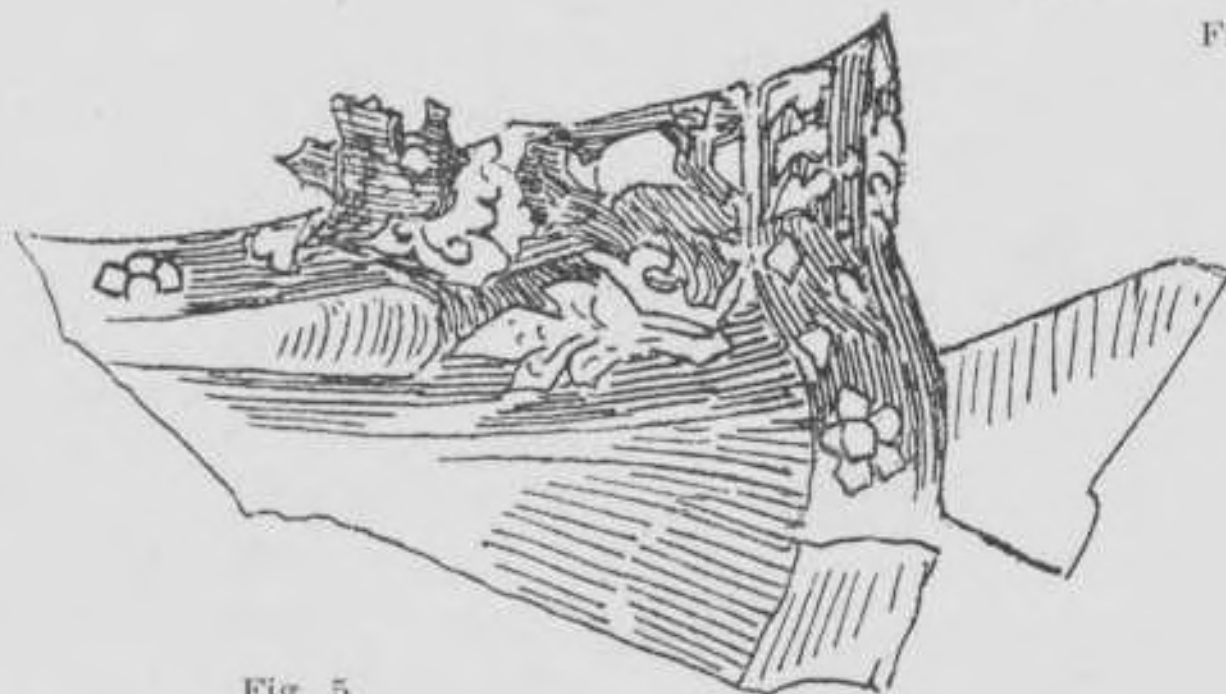


Fig. 5.

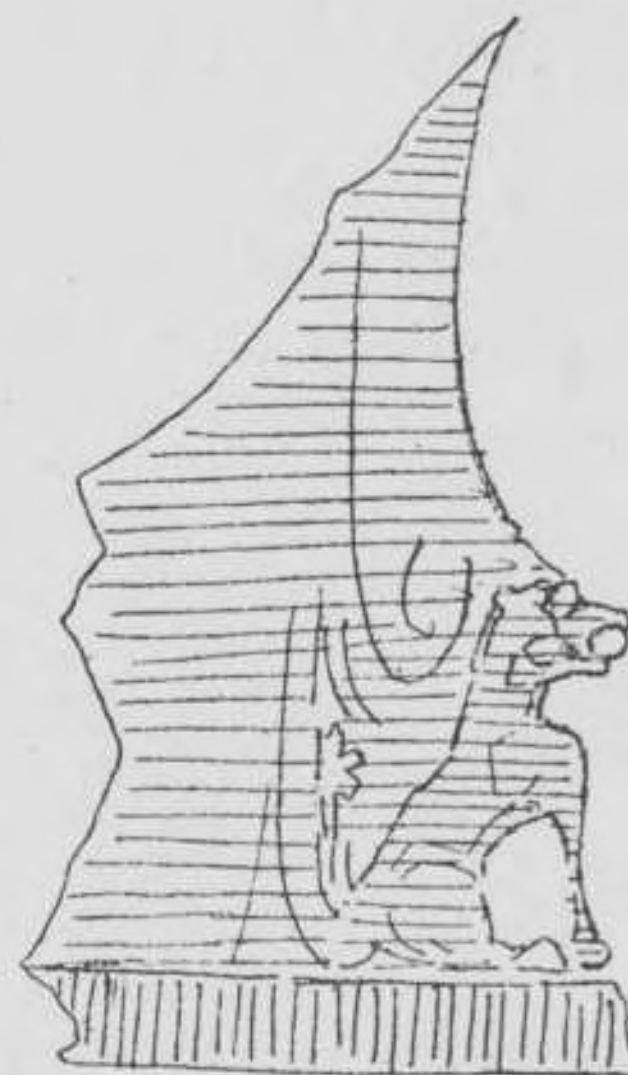


Fig. 4.

deze twee hoofdtypen bestaan nog wel honderd variëteiten. De geleerden houden de kēris loeroes voor het oudste type, wat ook waarschijnlijk is, omdat het voor de hand ligt, dat hetgeen het gemakkelijkst te smeden is, ook het eerst door den primitieven smid als type zal gekozen zijn. De Javaan schrijft de uitvinding van de kris toe aan den mytischen held Raden Pandji, den beroemdsten van de Djenggālā vorsten ¹⁾ en den geliefkoosden held van de Javaansche overlevering. Raffles spreekt van eene overlevering volgens welke een oude vorst uit het Hindoe tijdvak, Sakoetram, ter wereld zou gekomen zijn met een kris aan zijn zijde. Het blijven sprookjes; een nader onderzoek heeft slechts belang voor den grondigen navorscher van de Javaansche geschiedenis, die dikwerf door het zoeken op het spoor komt van voor hem nog veel belangrijker zaken. Wij kunnen ons daar verder niet in verdiepen en zullen ons liever bezig houden met de beschouwing van de kris en wat daarmee in verband staat. Bij de kris onderscheiden wij het lemmer *a*, de gandja *b* (die of vast zit aan het lemmer en dan wasan heet of los uitwijkend en den naam draagt van woeloeng). Het lemmer, met de gandja, is door middel van een pin »pēksi», door den mēndaq *c* of ring in de ockiran *d* (heft) bevestigd. Op het lemmer (fig. *o*) zijn aan het breede gedeelte versieringen aangebracht, veelal inkervingen (fig. *p*), soms in den vorm van een snuitje, (fig. 4), een rudimentair overblijfsel van den gekroonden Ganeca kop (fig. 2). (De Indische God der wijsheid); soms zijn het plaatjes bladgoud, aangebracht in den vorm van een drakenkop (fig. 3) of anders leeuwenfiguurtjes (fig. 4, 5 en 6) zeer kunstig in het ijzer gesmeed en gehakt, of het is de gekroonde kop van de nága (wereldslang) (fig. 7), wiens lichaam zich voortzet in het midden van het lemmer tot bij de punt (fig. 8), of halverwege eindigt. Gewoonlijk zijn die slangen nog versierd met bladgoud en vaak zijn op de plaats der oogen edelgesteenten aangebracht om het fascineeren van slangenooien uit te drukken. Ook komen dubbele naga's voor (fig. 9), aan weerszijden een, of twee boven elkaar, wier lichamen zich ineenstrengelen. Alleen het lemmer is op zichzelf een kunstwerk en getuigt van de groote vaardigheid en de breede kunstopvatting van de Indi-

sche smeden, die evenals onze smeden uit de middeleeuwen ware kunstenaars zijn. De smid is bij de Javanen een legendarisch persoon. In eene Javaan-

sche sage wordt van een vondeling gesproken, den natuurlijken zoon van een vorst, die door een visscher is gevonden en door hem wordt opgevoed en na volwassen te zijn geworden zich naar het land van zijn geslacht begeeft en zich tot Opper Hofsmid weet op te werken om zich op zijn vader te wreken. Ook in de legenden der Hindu's (de Hindu's koloniseerden

omstreeks 300 j. n. C. naar West-Java) komen de Pandé, de ijzer en staal bewerkende kunstenaars voor. Daar allerlei bijgeloof aan de kris verbonden is, doordien de inlander aan bijzondere afmetingen van het wapen ook bijzondere beteekenissen hecht, is de persoon van den smid ook een min of meer mystiek persoon te midden van de Javaansche bevolking; hij toch weet of het wapen geluk of ongeluk zal aanbrengen, hij heeft het zelf gesmeed, kent al de eigenschappen van het wapen, weet aan welke eischen

¹⁾ Djenggālā, volgens de legende vroeger een machtig rijk op Java, waarvan de zetel gezocht moet worden in Sidoardjo.



Fig. 8.

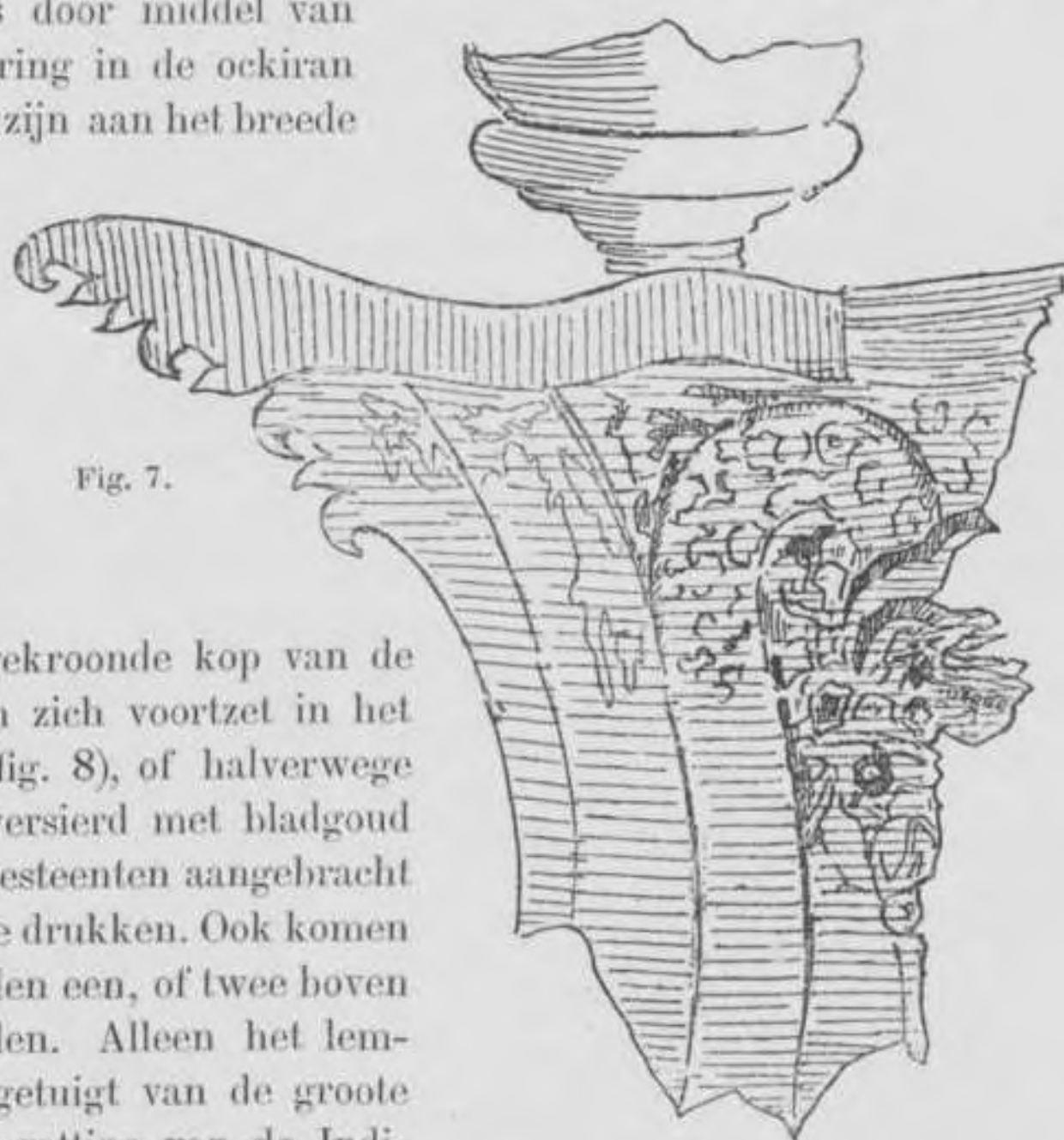


Fig. 7.



Fig. 9.

het voldoet. — Heeft de smid te zorgen voor de deugdelijke bewerking van het ijzer, de goudsmid en de damasceerder worden vaak te hulp geroepen voor de verdere artistieke bewerking door het aanbrengen van meerdere versieringen op de gandja en op het lemmer. De gandja is soms op zijde en van onderen versierd door middel van rankvormige bladornamenten, die in het ijzer zijn gehakt en later met bladgoud belegd, dat er in de gloeihitte op wordt gehamerd.

Die bladerranken worden ook wel eens op het lemmer voortgezet en geven aan het wapen een bijzonder rijk aspect; maar vooral ook tracht de Indonesier zijn kris te versieren door middel van het aloude procédé van het damasceeren, welke kunst waarschijnlijk in de 13^e eeuw door de Arabieren naar Indië werd overgebracht. De smid dient reeds bij het smeden van zijn wapen rekening te houden met het later toe te passen damasceeren. Tusschen twee stukken gewoon ijzer (besi betul) van gelijke grootte legt hij een stuk damasceer-ijzer uit Celebes (besi pamor) en smeedt deze stukken bij wit-gloeihitte aan elkaar. Nadat het wapen ruw gesmeed is, worden met een staafje, twee rijen met elkaar corresponderende gaten geslagen in het besi betul tot op het besi pamor; na verhitting wordt het smeden voortgezet. Het besi pamor dringt door de openingen naar boven en wordt op allerlei verschillende wijzen over het besi betul uitgesmeed tot de oppervlakte weder glad is. Dan wordt het lemmer gevijld, gepolijst en gehard, en daarna in een cilindervormig vat gedompeld, gewoonlijk van bamboe, gevuld met eene oplossing van zout, zwavel, klei en rijstwater, waarin het gedurende ongeveer 4 dagen verblijft. Daarna wordt het wapen met het sap van een citroen ingesmeerd, waar wat arsenik bij is gedaan, en komt het besi pamor zilverwit voor den dag, terwijl het besi-betul zwart blijft. De oplossing in het bamboevat werkt waarschijnlijk oxydeerend op het metaal, en bedekt het met een dun roestlaagje; door de behandeling van het limoensap en arsenigzuur, beide zwakke zuren, zal nu het minder aangetaste besi-pamor, dat wel een hooger koolgehalte zal hebben dan het besi-betul, blank gebeten worden, terwijl het roesthuidje van het laatste wel verwijderd wordt, maar toch nog een donkere tint achterlaat.

In de bekende wapensmederijen van Negara op Borneo, wordt op de navolgende wijze te werk gegaan. Twee platen gewoon ijzer en twee van pamor, worden op elkaar geweld, eerst een plaat van ijzer dan een plaat van pamor; de aldus verkregen plaat wordt spiraal-vormig ineengedraaid en dan weder plat uitgesmeed, deze bewerking wordt herhaald, totdat naar het oordeel van den smid, het ijzer en pamor in genoegzaam fijne draden en golvingen door elkaar gesmeed zijn en wordt aan het lemmer al smedende de verlangde gedaante gegeven. Verder wordt de bewerking voortgezet op dezelfde wijze als hier vooraf is aangegeven.

De verschillende figuren, die bij het damasceeren ontstaan dragen bijzondere namen als: de noot-muskaatbloem, de regen, de watergolf, de vlindervleugel, drijvend goud, al naar gelang het aspect er van gelijkenis daarmede vertoont; blijkbaar heeft de damasceerder die figuren in zijn macht en zal de vorm er van afhangen van eene bepaalde wijze van smeden, van het behendig uitkloppen van het besi-pamor. Inderdaad zulk een man is een kunstenaar, hij, wiens hamerslag zoo gevoelig en zoo vast is, dat hij de subtielste lijnengolvingen, die hij in zijn denken omdraagt, daarmede kan overbrengen op het weerbarstige ijzer. Een krans van de witte kembang tandjoeng¹⁾ vlecht ik en hang die om den hals van U, eenvoudige Javaansche werkmán, opdat gij daarmede zult tooien Uwe bruid, en vraag ik U dat gij voor haar zult smeden een kris met damasceering van drijvend goud, opdat zij uit dankbaarheid hare oogen zal doen fonkelen als heldere diamanten. Ik wilde, dat ik een Javaansch dichter was, die uw lof kon bezingen in Javaansche verzen en ik zou U wijden mijne volle bewondering, mijne groote erkentelijkheid.

Om de kris als stootwapen te gebruiken, is een handvat sel noodig, ten einde het wapen vast te grijpen in de vuist. Het handvat sel of ockiran, ook wel woekiran is alweder een onderdeel van de kris, waarop de knappe werkmán zijne kunst van versieren kan toepassen, evenals op de mēndaq, die de verbinding vormt tusschen de gandja en het eigenlijke handvat sel. De mēndaq of ring, is soms versierd met goud of zilver filigraanwerk, of eenvoudig glad met ingesneden ornamenten, bij goedkoope krissen gewoon glad. De ockiran is verschillend van vorm, al naar gelang de plaats van herkomst. Op midden-Java is de meest voorkomende vorm die van de toenggak sēmi; in dien soepelen, lenigen, veerkrachtigen, neigenden en toch trotschen vorm gevoel ik het Javaansche karakter. Aan den binnenkant van het heft wordt gewoonlijk op twee plaatsen eene bladversiering aangebracht, die het karakter weergeeft van nog niet volkomen ontwikkelde loten, nog verscholen in het schutblad in opgekrulde vormen; daar zit in die

¹⁾ Kembang tandjoeng (mimusops elengi); kleine witte stervormige bloemen die om haar fijnen, liefelijken geur aan draden worden geregen en als kransjes om den haarknoop of om den hals gehangen worden.



Fig. 10.



Fig. 17.



Fig. 11.



Fig. 12.

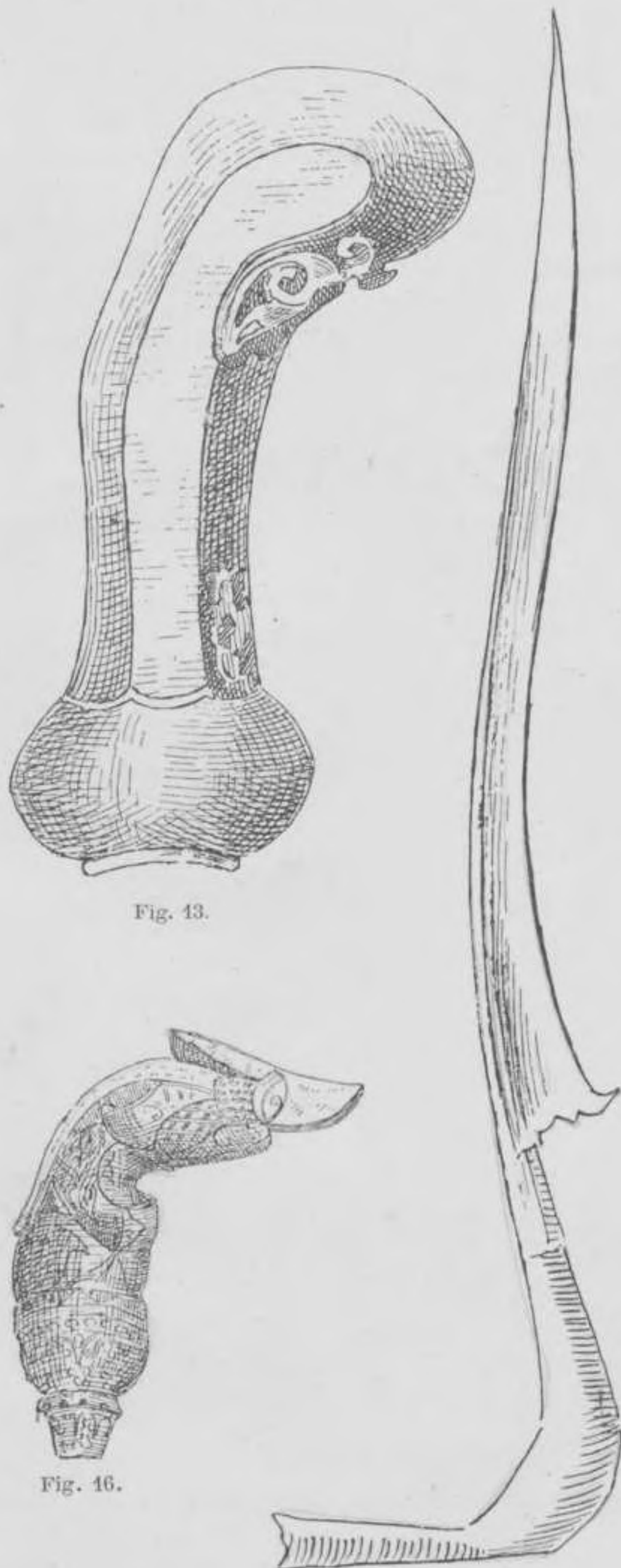


Fig. 13.



Fig. 18.

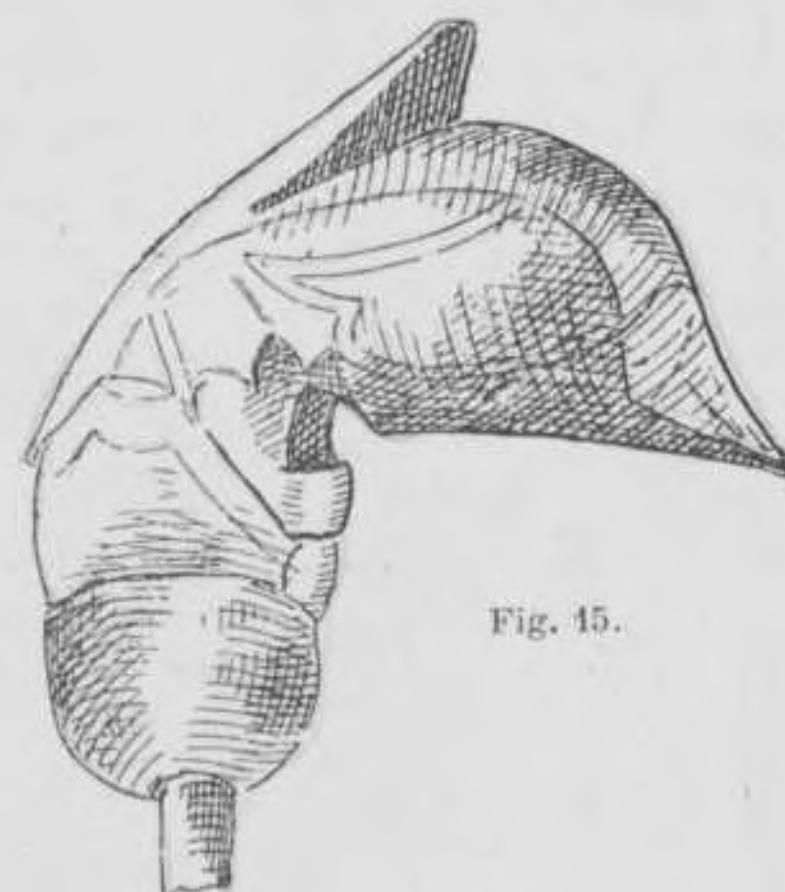


Fig. 15.



Fig. 16.



Fig. 19.

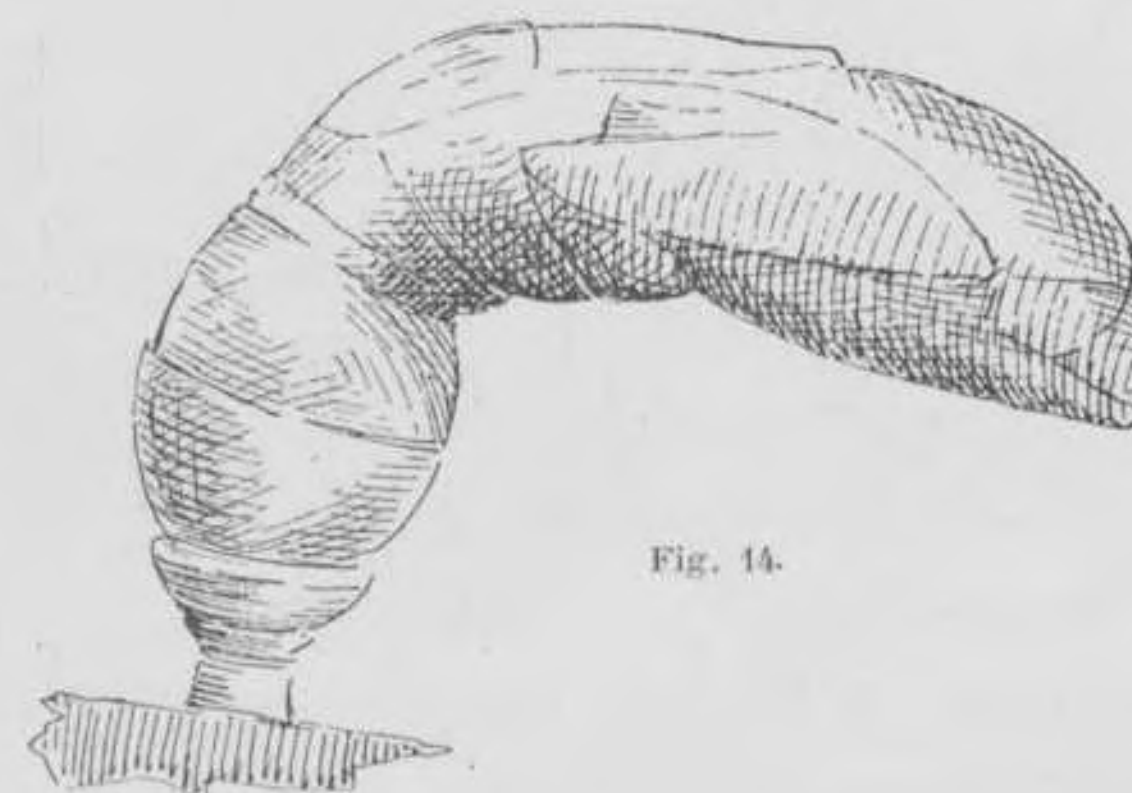


Fig. 14.



Fig. 20.

schijnbaar eenvoudige versiering een zeer geprononceerd karakter, hetzelfde wat ik in den hoofdvorm van het heft vind. Vele stompe nabootsingen zag ik van de edele toenggak sēmi, die waren als valsche diamanten naast echte.

Is de vorm der toenggak-sēmi voor mij eene karakteruiting, in den zoogenaamden nycticebus vorm¹⁾ zie ik het verbergen van het karakter, (fig. 14, 15), er is iets mystieks, iets sphinxachtigs in dien vorm en ik zou mij wel willen vereenigen met de verklaring als zou deze vorm eene vermomming of liever eene verbergings zijn van oudere vormen, van dierlijke of mensche-lijke afbeeldingen, die sedert de verbreiding van den Islam op Java (1400) als in strijd met de Mahomedaansche opvatting niet als versieringen meer mochten gebruikt worden.

Maar al zouden nu ook oorspronkelijk die versieringen, vermommingen zijn, die haar ontstaan te danken hebben aan een vasthouden aan oude godsdienstige gebruiken te midden van de nieuwe ingevoerde Mahomedaansche godsdienst, later moeten zij eer beschouwd worden als onbewuste uitingen van den werkman, die aan zijn heft allereerst den hoofdvorm geeft, die praktisch is voor hem, die het wapen gebruikt, en die daarna versieringen of vormveranderingen aanbrengt, die haren oorsprong vinden in de vormen, die hij in zich omdraagt, vormen van vruchten, dieren, van al die dingen die hij in zijne vrije oogenblikken aanschouwd heeft. Nog meer zou ik overneigen naar die onderstelling, wanneer ik die vogelkop- en wajangachtige figuren zie; (fig. 16, 17) want ligt het niet voor de hand, dat de werkman, die van nature kunstenaar is, behagen zal scheppen in de vertooningen der wajang, die heerlijke voortzetting van het aloude leven, waarvan de schimmen opgenomen worden door het oog van de Javaansche moeder en voortleven in de kinderen die zij baart. En door de belangstelling, die hij in de vertooning der wajang heeft, zullen de vormen der wajangpoppen met hare groteske silhouetten zich vast in zijn geheugen prenten, en ter gelegenertijd komen die vormen weder onbewust te voorschijn, terwijl hij bezig is zijn ockiran te versieren. Hoe impressionabel hij is, zien wij, wanneer hem leelijke herinneringen van Europeesche vormen in het geheugen zijn gebleven, waaraan hij toch al weer zulk een bijzonder cachet weet te geven, dat wij op het eerste gezicht niet het Engelsche wapen en een ridderharnas met epauletten herkennen. (fig. 18.)

Waar ik nog even op wijzen wil is hierop, dat wij onderscheid moeten maken tusschen bepaalde



Fig. 21.

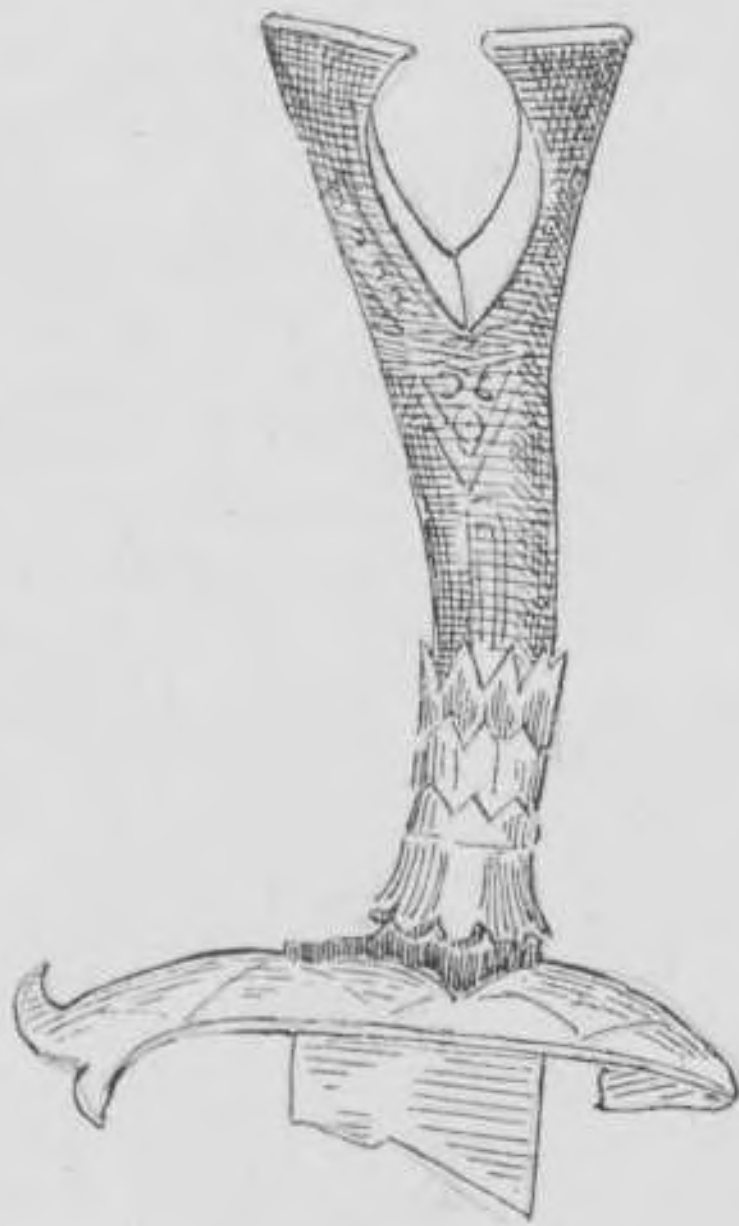


Fig. 21a.



Fig. 22.

karaktervormen (fig. 13), waarin wij het kenmerkend karakter van een volk terugvinden en de andere

¹⁾ Een apensoort op Java, met spitstoelopenen snuit.

versieringsvormen, (fig. 16, 17), die meer de gebruiken en zeden van het volk vertolken, terwijl wij bovendien de gewone versieringen, die op kunstvaardigheid wijzen nog als iets geheel afzonderlijks moeten beschouwen. Om nog eens te verduidelijken, wat ik onder karaktervormen versta, wijs ik bijv. op het Atjehsche wapen, de rentjong; de snelle, slanke, sluwe, kruipende vorm van het lemmer in dezen dolk (fig. 19), de puntige vorm der bladmotieven, die op de scheede voorkomen en die er met korte nerveuse schrapjes in zijn gekerfd (fig. 20, 21), de bijzondere vorm van het handvat van den dolk, alsook dat van de Atjehsche klewang (fig. 21a) met de scherphoekige, slangentongversieringen, dit alles wijst mij op iets karakteristiek Atjehsch, en het bewijst mij, dat, zoolang het volk bestaat, het nooit onderworpen zal worden.

Het moge vreemd schijnen, wat ik zeg, maar er zijn in die Atjehsche kwestie heel wat vreemder dingen beweerd en heel wat vreemder dingen gedaan.

Doch laat ik van mijn onderwerp niet te ver afdwalen. Zooals reeds opgemerkt is, was de Islam op Java een beletsel geweest tot afbeelden van het menschelijk of dierlijk figuur. Na den val van het rijk van Matjopahit in 1440 Caka = 1518 A. D., werd Oost-Java en Bali en na 1750 Bali uitsluitend, het toevluchtsoord van het Brahmanendom (Givaïsme) in den Archipel en ontstond aldaar een bloeiende tijd van poeribouw (tempelbouw) en een beeldende reliefkunst, die nu nog voortleeft ¹⁾.

De krisheften van Bali en Lombok hebben dan ook behalve de typische hoedvormige handvatsels (fig. 22) ook die, waar aan deze vormen de gedaante zijn gegeven van Vischnou's, Raksas's en Boetā's, waarvan wij hier eenige afbeeldingen geven. De raksas (fig. 23) is van goud vervaardigd en versierd met robijnen en diamanten; er zit iets in van de grove dierlijke weelderigheid van eene vorstelijke boele, met tegelijk zoo iets grootsch, geweldig imponeerends, met iets, dat terugvoert naar de tijden van den tempel van



Fig. 23.

¹⁾ Rouffaer, artikel over Beeldende Kunst Encyclopedie van Ned. Indië. Dit zoo zaakrijk artikel, van een zoo rijkbegaafden en sympathieken geest, zou onder de oogen van velen dienen te komen; toch is dit artikel slechts de schets voor een veel omvangrijker studie, waaraan de noeste werker zijne beste krachten op het oogenblik wijdt. Moge hem Ganega ter zijde staan, die alle hindernissen bij een arbeid, hetzij van stoffelijken of van geestelijken zin uit den weg ruimt.



Fig. 24.

Salomon en de Baëldienst, en ik gevoel mij daar tegenover zoo armzalig klein en nietig, zoo straatarm als een schooier, die aanzit aan het gastmaal van een Voor-Indischen prins. Deftig rijk is die andere raksasā (bij 24), in ivoor gebeeldhouwd, versierd met paarlen en turkozen, rustend op een mēdaq van zuiver goud; hier is het niet meer die uitdagende weelde van het vorige, maar de deftige, eenvoudige, rijke pracht van eene vorstelijke prinses, geboren uit een oud geslacht, eene tentoonspreiding van innig verfijnde weelde, de blanke zuiverheid van eene zich openende witte lelie, aangeraakt door de eerste stralen van de gouden morgenzon. Dit beeld is als van eene koningsdochter door een tovenaars veranderd in een schaterende raksasā, gedoemd om eeuwig hare slanke vormen te verbergen in de korte, ineengedrongen, vette gestalte van haar bewaker. Is alzoo op Bali het Hindoeïsme nog voortlevend in uiterlijk vertoon van Hindoesche godenvereering, zien wij soms nog als heft van een kris, de afbeelding van een Vischnou met den vogel Garudha, den slangenvretenden adelaar, op Java komen deze goden afbeeldingen niet voor bij de krissen. In het stijlvolle ivoren heft (fig. 25) meen ik eene vermomde Boeddha-vereering te herkennen; het gelijkt eene zich ontbottende plant, eene in zijn groei plotseling versteende plant, en verbergt aan de binnenzijde een doodskopje, eene herinnering aan den alles vernietigenden kala, die afgebeeld wordt met een snoer van doodskoppen om den hals. Wie toch kan zoo vol liefde den groei van eene plant nabootsen, wanneer hij niet in zich de zachtzinnigheid van Boeddha omdraagt?

Wij zullen hier niet verder op doorgaan, aan meer bevoegden laat ik een verder onderzoek over; wij zullen ons liever bezig houden met de bespreking van een ander deel van de kris, namelijk van de scheede, die een niet gering deel van de kunstnijverheid in beslag neemt. Wij onderscheiden bij de scheede twee deelen, de wrangka of bladvormig bovendeele van de kris en de gāndar of eigenlijke scheede. Bij de wrangka hebben wij twee hoofdvormen, den puntigen, zooals die in midden Java veel voorkomt (fig. 26) en den afgeplatten gajamnoot vorm (fig. 26a), meer in Djoejakarta en bij de Madoerezen in gebruik; dezen vorm vonden wij ook min of meer gewijzigd bij de Sumatraansche scheeden en die van Bali. De gāndar is soms uitgeboord, maar bestaat ook veelal uit twee aan elkaar gelijkende stukken, waartusschen het lemmet past; over de gāndar wordt de saroengan of pēdaq van metaal geschoven, zoodat van de gāndar dan weinig te zien is. Voor de gāndar en de wrangka worden vaak kostbare houtsoorten gebruikt, vooral wanneer zij niet omhuld worden door een saroengan: het kajoe pēlēt bijvoorbeeld, een met donkere aderen gemarmerd, licht gekleurd hout, dan het kajoe soerian, dat veel gelijkt op mahonie, licht en zacht, en het kajoe kemoening Rimboe, een lichtbruin gevamd hout, met satijnigen weerschijs. Veelal wordt de gāndar omhuld, terwijl de wrangka onbekleed blijft, ten minste bij duur-

dere en meer kostbare wapens.

De saroengan is ót van koper voor de meer gewone krissen óf van zilver en goud voor statie- en vorstelijke wapens, ook wel van het roseachtige suassa metaal, hetwelk eene alliage is van goud en koper en zilver; soms is de saroengan van goud met gekleurde emails, blauw en groen, en ook wel met edelgesteenten; ivoor en hoorn wordt ook gebezigd, ook wel klapperdopringsen, afgewisseld met ivoor, of eenvoudig eene omkleeding van gespleten rotan. Hier kan de Javaansche kunstenaar al weer zijn smaak en vaardigheid aan den dag leggen en de saroengan een rijk en kwistig versierd aanzien geven; de drijver, de ciseleur en de emailleur zullen zich niet onbetuigd laten en inderdaad worden wonderen verricht,

vooral de eerste zal een wetenschap ten toonspreiden, die bij ons zoo goed als niet meer bestaat. De versieringsvormen, die de drijver toepast, dragen een heterogeen karakter, men vindt er zuivere Indonesische vormen in terug, Voor-Indische motieven, Chineesche invloeden, Arabische herinneringen, doch alweer gedrongen in een bepaalden stijl, als het ware gestuwd in een vorm van eigen schoonheidsbegrip, een rhythmisch voortbrengsel van eene droomerige natuur, levend te midden van een vollen weelderigen plantengroei. Het drijfwerk is soms raglijn, dan weer kloek, fors, pittig met sterk relief, of dan gevoelig; maar toch breed van opvatting, terwijl alles een uitstekend begrip van het karakter van drijfwerk verradt. Vlinders, vogels, reptiliën, bloemen, bladvormen, allerlei motieven worden verwerkt; aardig sluiten deze in en bij elkaar aan, en toch alweer is er tusschen die motieven een min of meer logisch verband te ontdekken. (fig. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.) Toont de Oost-Indische werkman te zijn een bekwaam bewerker van edele en onedele metalen, niet minder is zijne vaardigheid in de bewerking van hout, ivoor en hoorn, waarvan op de tentoonstelling tal van voorbeelden aanwezig waren, die getuigden van zijne groote artistieke bekwaamheid, hetzij bij de versiering van houten ockiran's of van houten gandar's. De oogenschijnlijk zoo eenvoudige houten wrangka's zijn vaak meesterlijk van vorm, de groote prauwvormige wrangka's van de scheeden van midden-Java zijn dikwijls zoo onberispelijk zuiver, zoo heerlijk vliedend van lijn, dat wij als gefascineerd daarin alweer iets karakteristieks voelen, dat in onmiddellijk verband staat met het karakter van het ras. Bovendien vonden wij steeds een innig verband tusschen den ockiranvorm en de wrangka, zij zijn even onafscheidelijk verbonden als het blad en de bloem van eene plant, zij hebben éénzelfde karakter, en vormen te zamen een monumentaal geheel met de scheede. Wij zien uit

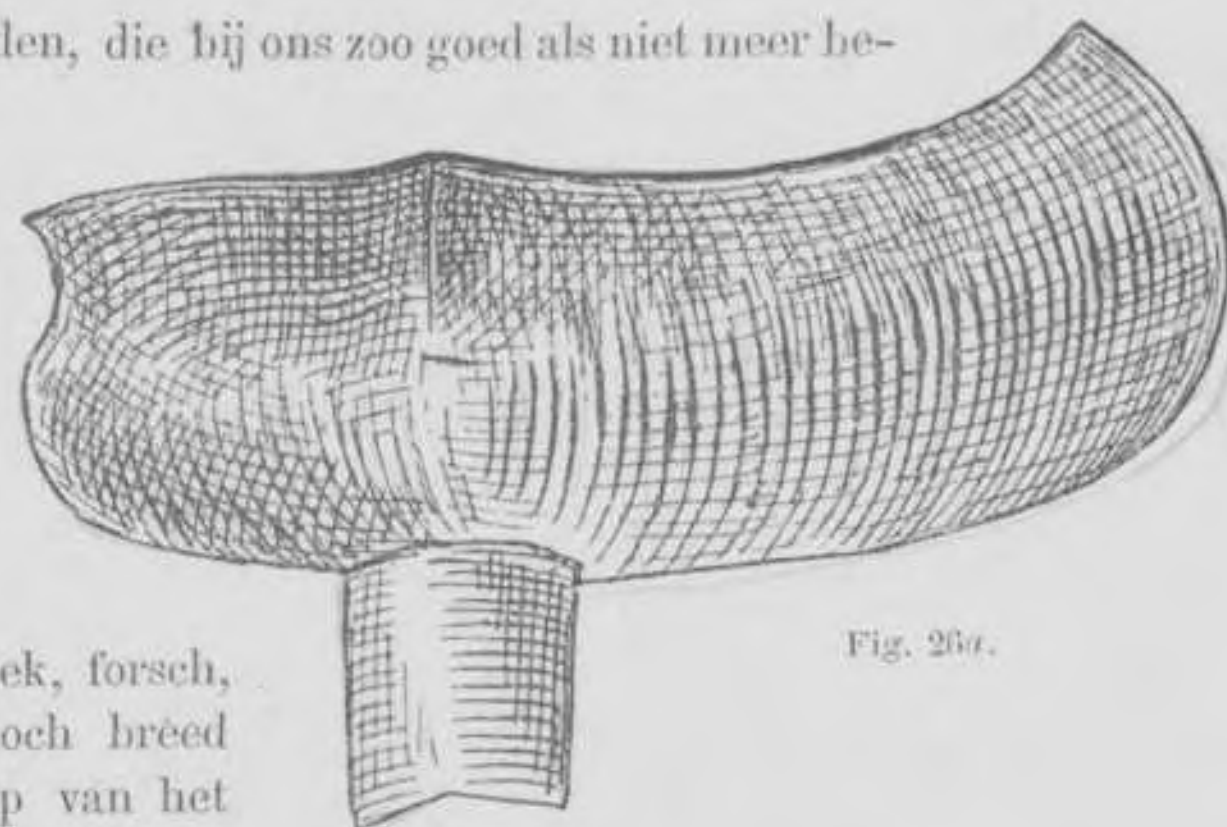


Fig. 26a.

dit alles, dat de kris het voorwerp is, dat de verschillende takken van kunstnijverheid steeds voedsel geeft om te kunnen blijven leven. Wel is de groote bloeitijd voorbij, nu de groote vorstenrijken langzamerhand hunne macht verloren hebben, en daardoor hun geestkracht ook gedeeltelijk gebroken is; wel dreigen Europeesche invloeden met hunne verslachte en karakterlooze vormen, die met scheepsladingen worden aangevoerd de Oostersche elementen te vergifligen; maar toch is het nog wel mogelijk die invloeden te keeren en daardoor het karakter van een volk te redden. Maar hoe? Indien de Europeaan, die daar ginder woont, zich voegt naar de heerschende begrippen van kunst bij de



Fig. 25.



Fig. 26.



Fig. 27.



Fig. 30.

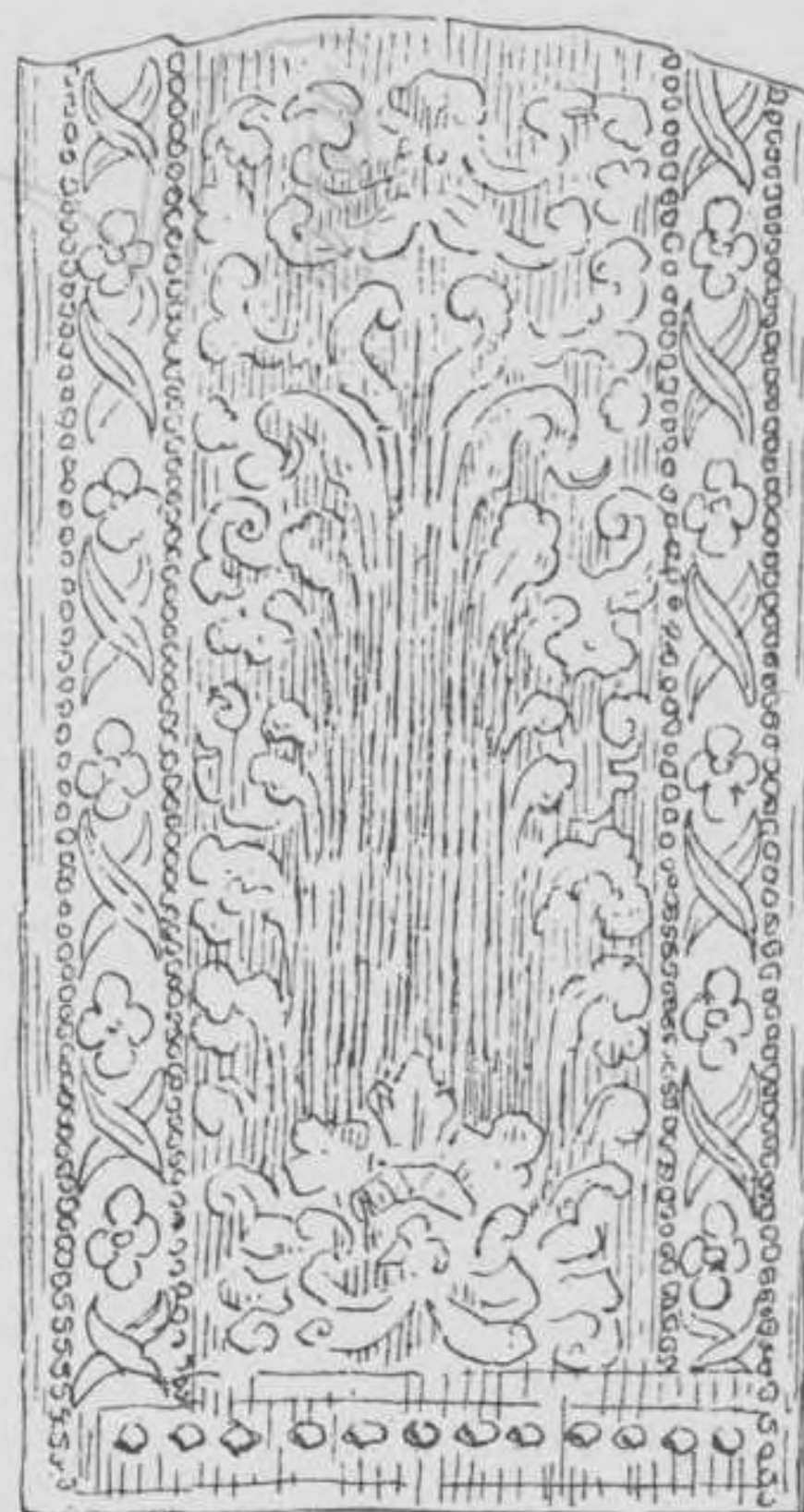


Fig. 32.

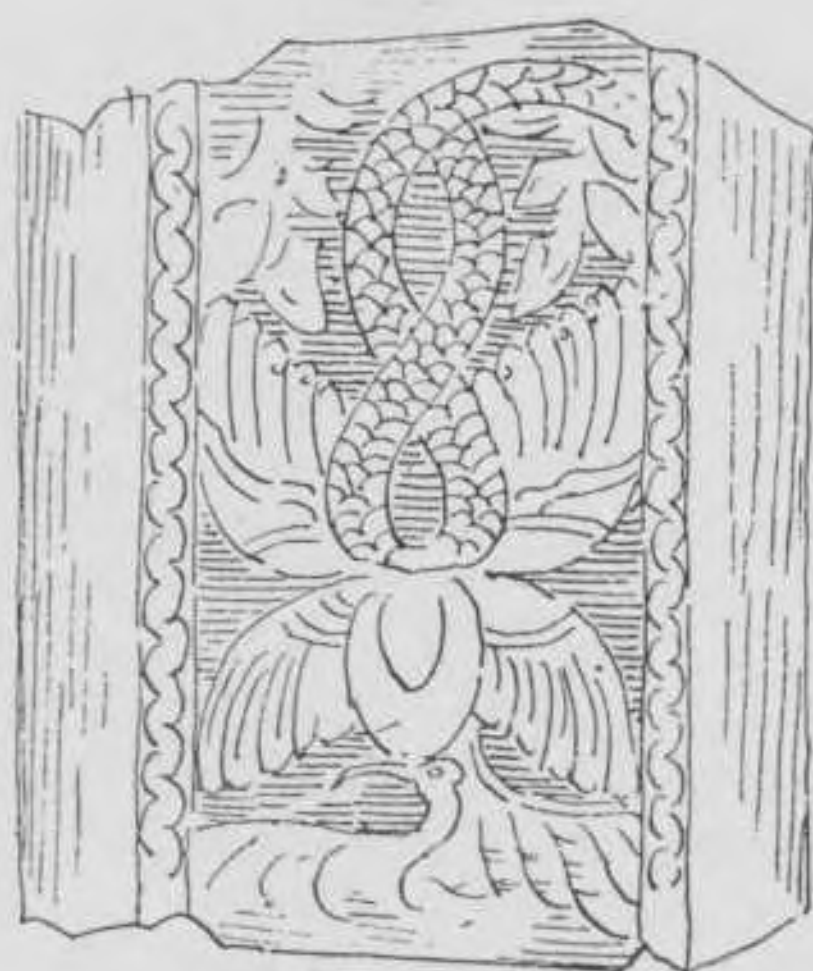


Fig. 31.

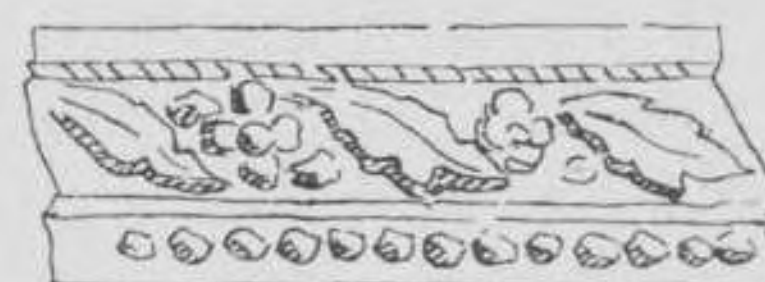


Fig. 29.



Fig. 33.



Fig. 34.



Fig. 28.

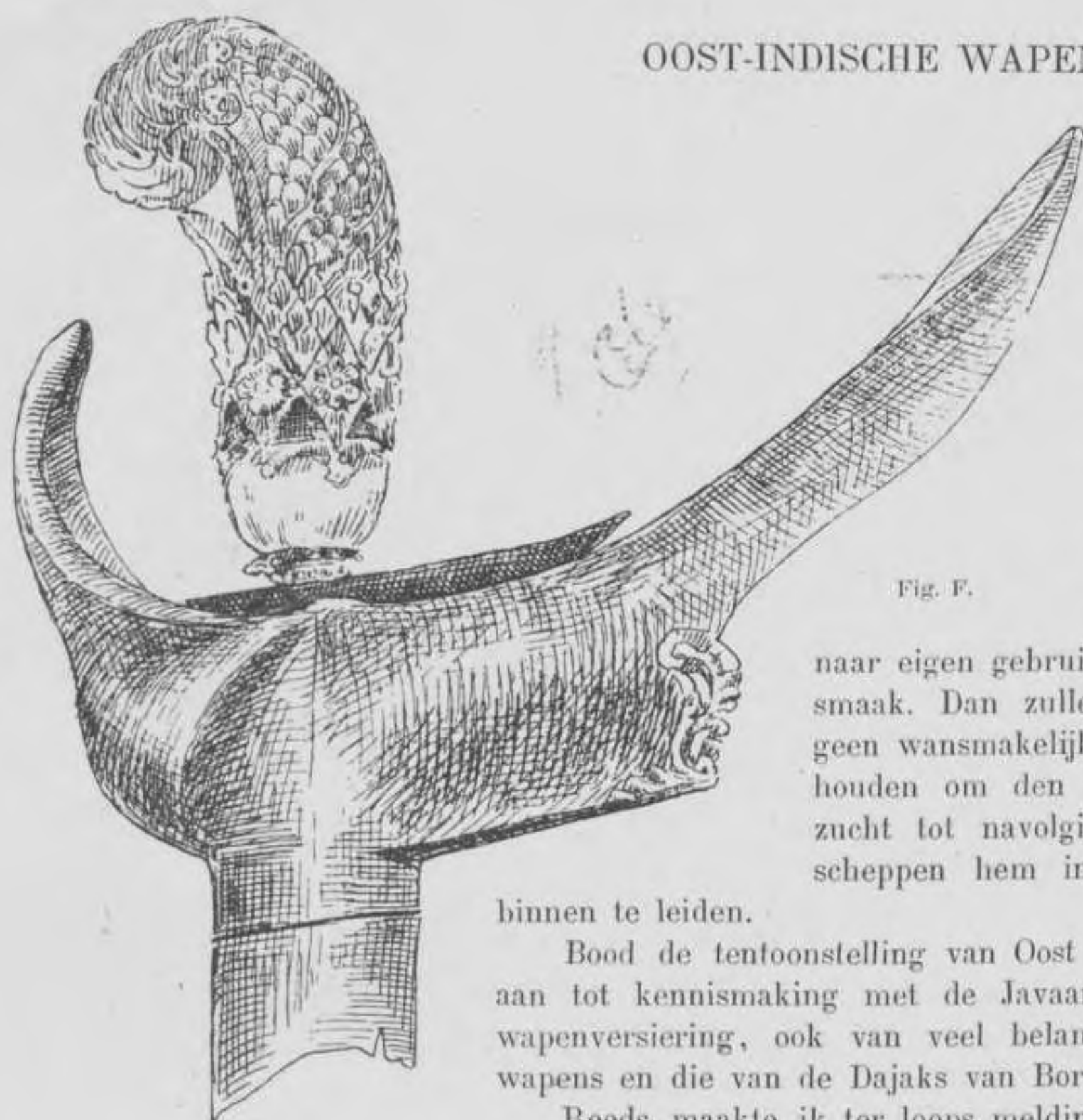


Fig. F.

inlanders, en zijne Europeesche behoeften daarmede aankleedt; want waarlijk het Hollandsche karakter bewaart men niet door zich te omringen met geïmporteerde Duitsche en Engelsche artikelen en leelijke, moderne, karakterlooze voorwerpen van eigen bodem.

Veel hooger zal het aanzien stijgen van den Hollander bij den Inlander wanneer hij hem opdraagt zijn huis bewoonbaar te maken, wel is waar

naar eigen gebruikseischen: maar met Inlandschen kunst-smaak. Dan zullen de vorsten, regenten en hoofden er geen wansmakelijke Europeesche vertrekken meer op na houden om den vreemdeling te gerieven of uit louter zucht tot navolging; maar zullen zij er genoeg in scheppen hem in hunne Oostersche prachtvertrekken

binnen te leiden.

Bood de tentoonstelling van Oost en West eene uitstekende gelegenheid aan tot kennismaking met de Javaansche kunstindustrie als een deel der wapenversiering, ook van veel belang waren de specifiek Sumatraansche wapens en die van de Dajaks van Borneo.

Reeds maakte ik ter loops melding van de Atjehsche rentjongs en klewangs, en deden deze wapens in mij het verlangen ontstaan tot nadere kennismaking met de kunstindustrie van dat land, waarmede wij zoo practische Hollanders nu al gedurende bijna dertig jaar een niet al te winstgevende loodhandel drijven, die al tamelijk povere resultaten heeft opgeleverd; maar het heeft in zooverre dit voor, dat eene zeer moderne en zeer bloeiende industrie daardoor in leven wordt gehouden: Krupp, Creusot en C^o.

Heel even wijs ik op den eigenaardigen krulvorm van het heft van een parang der Padangsche Bovenlanden (fig. 34), welke eigenaardige omgekeerde S-vorm ik bij de meeste Sumatraansche heften heb waargenomen en waardoor ik ook zou besluiten het hakmes (fig. 35, 35a) tot Sumatraanschen oorsprong te rekenen. Van de Dajaks van Borneo waren hoogst interessante wapens te zien, die wat hunne versiering aangaat, een wel Indonesischen grondvorm hebben, maar toch niet vrij zijn gebleven van Chineeschen invloed; de hiernevens afgebeelde koppensnellers en handvatsels verduidelijken, hetgeen ik hiermede zeggen wil. (fig. 36, 37, 38, 39).

Karakteristiek alweer waren voor mij de vormen van de Dajaksche mandauws, eveneens koppensnellers: de ingekerfde versieringen op de houten scheeden en op de heften, benevens het vlechtwerk van rotan om de scheeden; maar vooral in de houtversieringen gevoelde ik een innig verband met hun zucht tot koppensnellen en andere chirurgische neigingen en de gedachte aan doorgezaagde schedels kwam onwillekeurig in mij op. Ik ga zelfs zoo ver met de bewering, dat men die neiging bij de Dajaks het best zou



Fig. 35a.

Fig. 35.



Fig. 36.



Fig. 38.

bestrijden door hen de opdracht te geven meubels te maken en te versieren; zij staan op zulk een hoogen trap van kunstbeschaving, dat wij onze kunstindustriëscholen haast aan de leiding van een Dajak konden toevertrouwen; waarschijnlijk zouden wij daarvan hoogst verrassende resultaten hebben te verwachten, en ik geef dat onder meer ter overweging aan de bevoegde autoriteiten. Wanneer ik mij nu ten slotte alles voor den geest haal, wat ik in de zaaltjes van Oost en West gezien heb ¹⁾, wanneer ik denk, dat ik daar slechts een klein deel, o zulk een klein deel

te aanschouwen kreeg van de pracht en den rijkdom van Nederlandsch Indië, wanneer ik bedenk, dat ik behoor tot het volk, dat het volk van daarginder in bedwang houdt om er zooveel mogelijk limoen-sap uit te knijpen, en ik vergelijk de waarde van dat volk met het onze, dan geef ik voor onze beschaving ook geen duit, vooral wanneer wij niet eens weten te waardeeren, wat het volk van over de zee kan voortbrengen en voortgebracht heeft. En waarom waardeeren wij het niet? Omdat wij het niet hebben leeren waardeeren. Op de Hoogere Burgerscho-
len, die voorbereidende scholen voor den Oost-Indischen ambtenaar wordt onderwijs gegeven in geschiedenis, handteekenen; maar zou er aan ééne H. B. S. eene collectie aanwezig zijn van mooie afbeeldingen van Indische kunstnijverheid, zou er op ééne Hoogere Burgerschool of lagere school of gymnasium ooit gewezen worden op de hooge ontwikkeling van de kunst van onze Indische Onderdanen? Er moet meer belangstelling komen en er zal meer belangstelling komen. Er zal een tijd komen, dat over heel Nederlandsch Indië mannen zullen verspreid zijn, die beziel met liefde tot het schoone, de kunstuitingen van daar ginds zullen weten te waardeeren, die nimmer moede zullen worden,

heeft. En waarom waardeeren wij het niet? Omdat wij het niet hebben leeren waardeeren. Op de Hoogere Burgerscho-
len, die voorbereidende scholen voor den Oost-Indischen ambtenaar wordt onderwijs gegeven in geschiedenis, handteekenen; maar zou er aan ééne H. B. S. eene collectie aanwezig zijn van mooie afbeeldingen van Indische kunstnijverheid, zou er op ééne Hoogere Burgerschool of lagere school of gymnasium ooit gewezen worden op de hooge ontwikkeling van de kunst van onze Indische Onderdanen? Er moet meer belangstelling komen en er zal meer belangstelling komen. Er zal een tijd komen, dat over heel Nederlandsch Indië mannen zullen verspreid zijn, die beziel met liefde tot het schoone, de kunstuitingen van daar ginds zullen weten te waardeeren, die nimmer moede zullen worden,

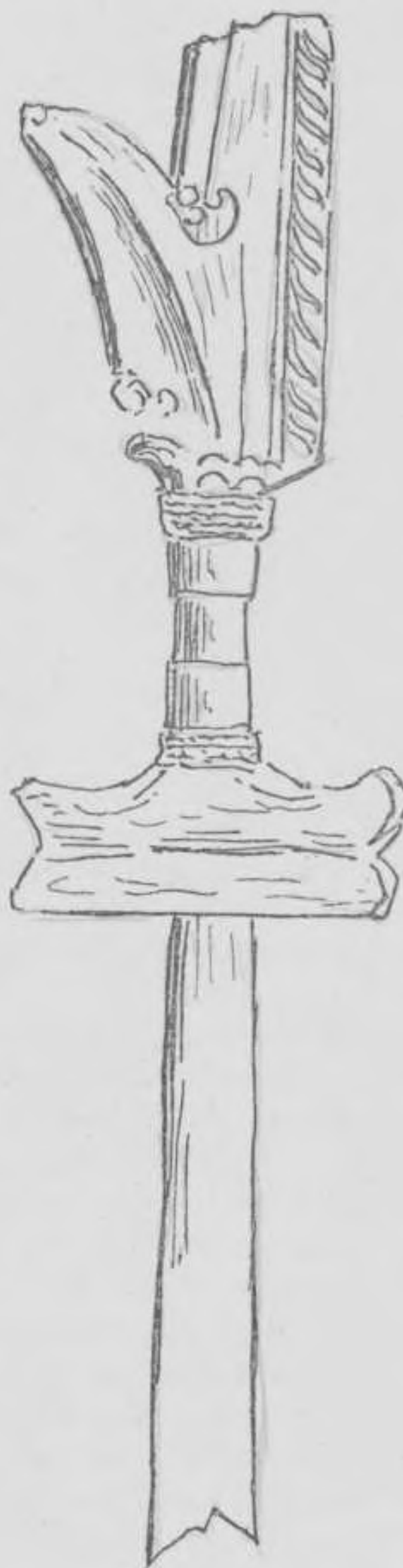


Fig. 39.



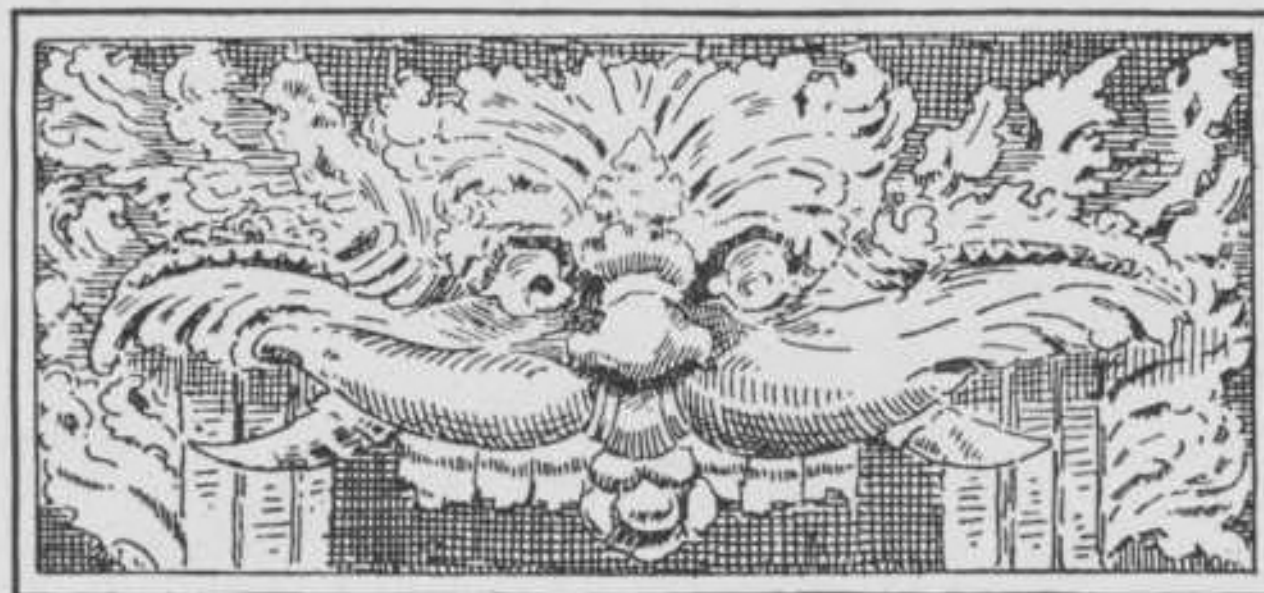
Fig. 37.

¹⁾ De afbeelding van den beeldengroep die het hoofd vormt van dit opstel, de Ganeça van de beginletter, en het motief van den Banaspati kop op het einde zijn geteekend naar foto's uit de collectie van van Kinsbergen, berustend in de Bibliotheek van het Kon. Instituut van Land- en Volkenkunde te 'sHage; de overige afbeeldingen zijn naar de natuur geteekend op de tentoonstelling van Oost en West.

met begrip en intelligentie al die gegevens te verzamelen, die beter nog het karakter en de waarde van het volk zullen doen kennen, waardoor het voor ons later mogelijk zal zijn hen te brengen tot den hoogsten staat van geluk, wat toch het doel moet zijn bij elke overheersching van een volk.

Moge de Regeering van ons land, de steeds van kleur verschietende kameleon, toch altijd groote posten op de onvoorziene uitgaven zetten, alleen en uitsluitend ter bescherming der kunst en alles wat daarmede in betrekking staat; mogen toch vooral van Regeeringswege, van kapitalistenwege alle pogingen gesteund worden van die eenvoudige mannen der wetenschap, die alleen leven uit liefde voor de wetenschap, die onvermoeide dienaren van Ganeca, die in stilte arbeiden en hunnen titanischen arbeid verrichten, niet uit winstbejag, maar uit liefde voor het schoone. Mogen zij ruim en ruim gesteund worden om hun arbeidsveld te kunnen vergrooten, om ongestoord te kunnen arbeiden en leven voor het eenige ware.

Rijswijk, 17 Juni 1900.

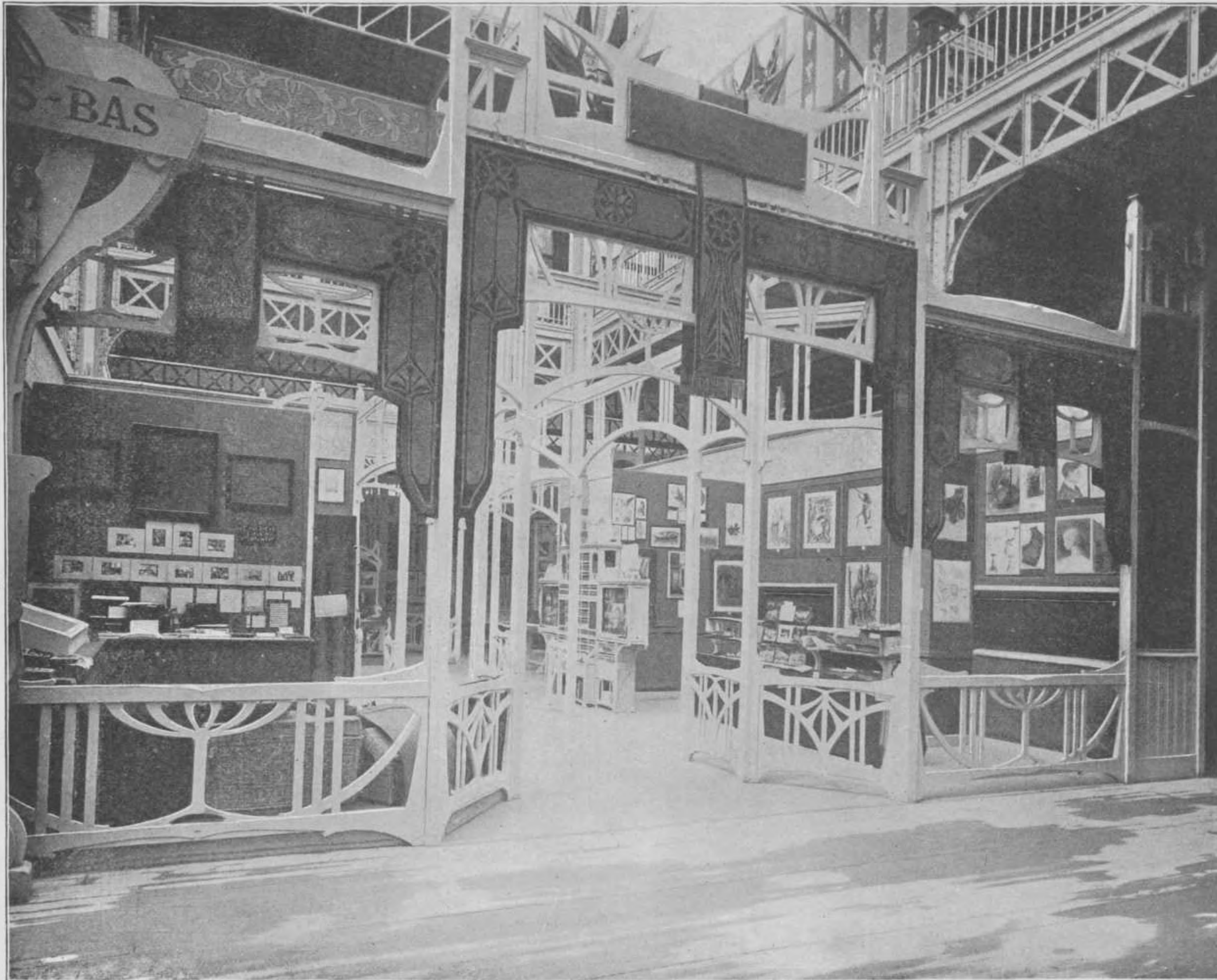


NEDERLANDSCHE INZENDINGEN OP DE PARIJSCHЕ TENTOONSTELLING 1900.



Inzending van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

NEDERLANDSCHE INZENDINGEN OP DE PARIJSCHЕ TENTOONSTELLING 1900.



Groep opvoeding en onderwijs in het Palais de l'éducation et de l'enseignement op het Champ de Mars.



